

درس پژوهی

درس پژوهی

نویسنده: محمدرضا سرکارآرانی

ناشر: تهران، مرآت

نوبت چاپ: سوم، ۱۳۹۴

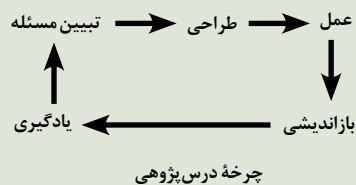
اشاره

کتاب درس پژوهی، یکی از منابع مهم در کیفیت بخشی به عملکرد معلمان تلقی می شود. در سال های اخیر، معاونت های آموزش وزارت آموزش و پرورش به استناد این کتاب زمینه یادگیری تیمی معلمان را جهت غنی سازی روش های آموزش فراهم کرده اند. اما تا نهادینه ساختن این تفکر و رویکرد هنوز فاصله زیادی داریم. لذا در این شماره ضمن تبیین درس پژوهی، این کتاب جهت مطالعه بیشتر معرفی می شود.

چستی درس پژوهی

درس پژوهی الگوی عملی بازبینی مداوم الگوهای ذهنی و بازاندیشی مشارکتی عمل کارگزاران آموزشی و الگویی مؤثر برای بهبود مستمر آموزش در مدرسه است.^۱ این الگو به مثابه روش نوین پژوهش در عمل^۲ و هسته های کوچک تحول در آموزش، به گسترش پژوهش و تولید دانش حرفه ای در مدرسه کمک می کند. به علاوه، بر فرایند یادگیری گروهی و بهسازی مستمر (تدوین برنامه، اجرا، بازبینی و بازاندیشی، یادگیری و ترویج یافته ها) مبتنی است و فرصتی برای سهیم شدن کارگزاران آموزشی در تجربه های یکدیگر فراهم می آورد.

این مدل پژوهش در کلاس درس در عمل بر چرخه یادگیری گروهی، کیفی، مشارکتی و مداوم کارگزاران آموزشی شامل مراحل پنج گانه «تبیین مسئله، طراحی، عمل، بازاندیشی و یادگیری» استوار است.

ابتدا معلمان مسائل آموزشی را بررسی و سؤالات پژوهش در کلاس درس را تبیین می کنند. سپس طرحی را برای اجرای پژوهش مشارکتی خود پیشنهاد می دهند. آن گاه آن را به اجرا می گذارند و در عمل روند اجرا را به دقت مشاهده می کنند. سپس فرایند عمل انجام شده را ارزیابی و بازبینی می کنند. در این فرایند، یادگیری معلمان از یکدیگر به صورت مشارکتی سازماندهی می شود و در عمل ظرفیت مدرسه برای تولید و به کارگیری دانش حرفه ای در مدرسه و گسترش امکان «تغییر خودپایدار^۳» و مستمر افزایش می یابد.

تبیین مسئله شامل کالبدشکافی فرایندهای عمل آموزشی و عوامل مؤثر بر آن، برای کسب اطلاع از چگونگی انجام گرفتن آن ها، نوع احساس و تفکر معلمان در فرایند عمل تربیتی و بررسی باورها و الگوهای ذهنی است که بر عمل آن ها تأثیر می گذارند. مهم ترین سؤالات پژوهش در این مرحله و از نحوه ارزیابی هدف های تعیین شده، کارکردهای هر یک از عناصر، نتایج به دست آمده و دشواری های پیش رو تعیین می شوند.

در ژاپن، کمیته ای برای هماهنگی برنامه های درسی و آموزشی و مسائل مربوط به امور آموزشی در هر مدرسه وجود دارد. در جلسات این کمیته، مسائل آموزشی در آغاز هر سال تحصیلی - هفته اول آوریل - مورد بحث قرار می گیرند. مباحث بیشتر بر بازبینی نتایج عمل تربیتی سال گذشته استوارند و بر توانایی های

از عمل، در ارتباط با اندیشه‌ی حمایتی آن و نقشه‌ی طراحی شده، رویکرد، روش و ابزارهای به‌کاررفته تجزیه و تحلیل می‌شود. در این مرحله، امکان عملی تعامل معلمان برای فهم مشترک و سهیم شدن در تجربه و دانش یکدیگر فراهم می‌شود. بازاندیشی فرصتی مغتنم برای بررسی، آزمون، به‌کارگیری و مشاهده‌ی نتایج عمل انجام شده است. از این طریق، آدمی امکان آموختن از تجربه‌ی خویش را می‌یابد و خود و دیگران را در نتایج آن سهیم می‌کند.

بعد از تدریس، همه‌ی معلمان به‌صورت گروهی مشاهده‌ها و ارزیابی خود را از کلاس درس، با توجه به طرح درس مشارکتی، به بحث می‌گذارند و عمل انجام شده (تدریس) را در ارتباط با طرح درس ارائه شده و پرسش‌های پژوهشی خودارزیابی می‌کنند. در این جلسه که به «بازاندیشی در اجرای درس» معروف است، موضوع تدریس، ابزار استفاده شده، روش‌های آموزشی، مسائلی که معلم در کلاس مطرح کرده، جزئیات تعامل بین معلم و دانش‌آموزان و ویژگی‌های فردی و فعالیت‌های یادگیری هر دانش‌آموز در کلاس به بحث گذاشته می‌شود. با توجه به شواهد و داده‌های جمع‌آوری شده از کلاس، ارزیابی از آن‌ها ارائه و تلاش می‌شود با تجزیه و تحلیل آن‌ها پاسخی مناسب برای پرسش‌های پژوهشی در کلاس درس به دست آید.

یادگیری در پژوهشی به کارگزاران آموزشی کمک می‌کند پیش‌فرض‌های ذهنی خود را بکاوند، مهارت‌های گفت‌وگو با خود و دیگران را ترویج کنند، از خود «**خود به‌عنوان آموزگار**» - و دیگران بیاموزند، به بازاندیشی مستمر در رفتار خود بپردازند، و با آزمون مداوم تجربه‌ها، بهسازی الگوهای ذهنی و تبدیل آن‌ها به دانش حرفه‌ای و قابل دسترس برای همه، به نوآوری در آموزش، یادگیری برای آموزش، غنی‌سازی یادگیری، و آموزش برای یادگیری اثربخش یاری رسانند.

در این مرحله، معلمان با بازنگری و بازسازی طرح درس خود بر اساس مشاهده و بازاندیشی و بحث درباره‌ی آن، پیشنهادها و جدیدی برای بهسازی فرایند یاددهی - یادگیری ارائه می‌دهند و بر اساس آن‌ها طرح نویسی می‌سازند، فرایند درس پژوهشی را دوباره در چرخه‌ی جدید یادگیری آغاز می‌کنند و تجربه‌های به‌دست آمده از عمل گذشته را می‌آزمایند. معلمان بر اساس آنچه یاد گرفته‌اند و آنچه باید بدان دسترسی پیدا کنند، برای غنی‌سازی یادگیری و مدیریت کلاس درس اثربخش، گام‌های عملی بعدی را طراحی می‌کنند. گزارش‌های کاربردی و پژوهشی تهیه شده از فرایند تبیین مسئله، طراحی، عمل و بازاندیشی، به‌عنوان دانش حرفه‌ای معلمان، به گسترش فضا و منطبق علمی در مدرسه کمک می‌کند و فرهنگ تربیتی اثربخشی را در مناسبات اجتماعی کارگزاران آموزشی بنیان می‌نهد.

پی‌نوشت‌ها

1. نگاه کنید به جیمز استیگلر و جیمز هیبرت (۱۳۹۰). شکاف آموزشی: بهترین ایده‌ها از معلمان جهان برای بهبود آموزش در کلاس درس. ترجمه‌ی محمدرضا سرکارآرانی و علی‌رضا مقدم، چاپ ششم، تهران: انتشارات مدرسه.
2. Lesson study as action research
3. Self-sustainable change

مدرسه به‌عنوان سازمان یادگیرنده متمرکزند. سرفصل مسائلی که این کمیته ارائه می‌دهد، موضوع گفت‌وگوهای جمعی کارگزاران آموزشی در نشست‌هاست. مسائل پژوهشی معلمان در مدرسه در این نشست‌ها تعیین و گروه‌های پژوهشی متناسب با آن‌ها سازماندهی می‌شوند.

طراحی شامل خلق ایده‌ها، تهیه‌ی نقشه‌ی عملی برای اجرایی ساختن آن‌ها و سازماندهی مجدد توانایی‌های سازمانی در قالب‌های اثربخش‌تر برای رسیدن به هدف‌های آموزشی و تربیتی است. در این مرحله، کارگزاران آموزشی تلاش می‌کنند میان توانایی‌های عمل خود و الگوهای رفتاری در نظامی که آن‌ها را دربر گرفته است، ارتباط برقرار کنند، راه‌های مؤثر پیوند میان آن‌ها را بیابند و راهبردهای اثربخش تغییر و بهسازی آموزش را پیدا کنند. این‌ها از جمله مهم‌ترین سؤالاتی هستند که در این مرحله مطرح می‌شوند: چقدر از مشکلات امروز سازمان از راه‌حل‌های مسائل دیروز ناشی می‌شود؟ گام بعدی را چرا، چگونه و به چه منظوری باید برداشت و چگونه می‌توان میان خلق ایده‌ها و عملی ساختن آن‌ها در سازمان ارتباط اثربخشی ایجاد کرد؟

در فرایند درس پژوهی، همه‌ی معلمان با شرکت در بحث‌های گروهی در مورد سؤالات پژوهشی مدرسه - مثلاً بهبود تعامل بین معلم و دانش‌آموزان - در فرایند آموزش و یادگیری درس‌های ریاضی و علوم گفت‌وگو می‌کنند. سپس در مورد محتوا و روش‌های تدریس استفاده شده در همه‌ی پایه‌ها برای موضوعات درسی ریاضی و علوم بحث می‌کنند و به‌صورت مشارکتی چند طرح درس معین برای بهسازی روش‌های آموزش تهیه می‌کنند. در نهایت نیز طرح جامع روش‌های بهبود آموزش ریاضی و علوم را در پایه‌های گوناگون ارائه می‌دهند.

عمل به معنای انجام وظیفه یا اجرای نقشه است که بر اساس چارچوب تجربی معینی در ذهن تهیه شده است. نحوه‌ی عمل افراد تا حدود زیادی تابعی از کیفیت بازاندیشی در فرایند عمل گذشته، برقراری ارتباط مؤثر میان عوامل اثرگذار، روش تصمیم‌گیری، مبانی نظری و رویکردهای تعیین‌کننده نحوه‌ی عمل، پیش‌فرض‌های ذهنی، شرایط زمانی و نحوه‌ی تعامل همکاران است.

در این مرحله، یکی از معلمان طرح درسی را که با مشارکت همکاران تهیه شده است، اجرا می‌کند و سایر معلمان، به‌عنوان مشاهده‌گرانی فعال، در کلاس درس حضور می‌یابند. آنان هر آنچه را در کلاس روی می‌دهد، به دقت زیر نظر دارند و به روش‌های گوناگون داده‌های لازم را جمع می‌آورند. در این مرحله، معمولاً هر معلم نقش ویژه‌ای دارد؛ یکی به ضبط ویدیویی فعالیت‌های کلاس درس می‌پردازد، دیگری فرایند آموزش و یادگیری را به‌طور کلی ارزیابی می‌کند، معلم دیگر روی مشاهده مدیریت کلاس متمرکز می‌شود، دیگری ممکن است فقط تعامل بین معلم و دانش‌آموزان خاصی را زیر نظر داشته باشد و معلم دیگر تعامل دانش‌آموزان در گروه‌های یادگیری کوچک را بررسی کند.

بازاندیشی شامل مشاهده‌ی فعال و ارزیابی پیش‌فرض‌های ذهنی عمل انجام شده است. در این مرحله، نتایج به‌دست آمده